

ПРОЧЕТЕНО ОТ НАС...

снимка: Иван Петров

оформление: Иван Петров

ЛУЗОБРАЗИЛИСТИКАТА В ДИАХРОНИЯ – ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

РЕЦЕНЗИЯ¹

Донка Мангачева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

LUSO-BRAZILIAN STUDIES: STUDIES IN LINGUOCULTUROLOGY

Donka Mangacheva

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

mangacheva@uni-sofia.bg

Каталогът на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“ бе попълнен съвсем наскоро с още едно престижно и безспорно интересно изследване – „Относно голия бразилски индианец“, с автор Вера Киркова – уважаван преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“, утвърден специалист по история на португалския език и култура, именит преводач на световно известна португалоезична литература (Kirikova 2021). Монографията е посветена на ярка и пространствена тема, разположена в граничното поле на лингвокултурологията, културната антропология и диахронната прагматика. Реализирана е като изследване на езиковия образ на бразилския индианец от XVI в., изграден посредством писаните в периода свидетелски информативни текстове от страна на португалските колонизатори и подложен на динамично, полярно развитие в рамките на същото столетие – винаги в абсолютизирана, крайна представа за голия човек, която опира последователно в двете тълкувателни крайности, първоначално сакрализиране, впоследствие сатанизиране. Обяснение за динамиката на въпросния образ е намерено в манипулативното езиково интерпретиране на голотата на индианеца от страна на очевидците, прокарващи имперската асимилаторска политика, а самата практика на позоваване на голотата е абстрахирана като манипулативна техника, в синхрон с амбицията на Португалия за надмощие в известния тогава свят, обективен факт, експлоатиран за осъществяване на мащабна и в крайна сметка резултативна пропаганда.

¹ Kirikova, V. Otnosno goliya brazilski indianets. Sofiya: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2021. [Киркова, В. Относно голия бразилски индианец. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021.]

Първата част въвежда в атмосферата на епохата на грандиозните мореплавания и се съсредоточава върху откриването на Бразилия – пробният камък на португалската териториална и културна експанзия. Този обзор е изработен обективно, систематично и добросъвестно. Поднесени са подробни исторически данни, проследени са глобални икономически и политически процеси, рамкирали културните реалности на португалското общество, което е основа за по-нататъшното напасване на тези ценности с обогатения опит в контакта с Новия свят. Наблюденията се простират върху обширен и представителен езиков корпус (над 1000 стр. текст), отново удачно подбран с оглед на поставените задачи в решаването на научния проблем. Впечатляващо е не само внимателното сглобяване на мозайката от факти, но и последващата им усърдна обработка, видна и в качеството на илюстративните преводни откъси. Изследваните документи са надлежно описани и систематизирани хронологично, според авторството и предназначението им. Изтъкната е ролята на писмената продукция на португалските и други европейски пътешественици при изграждане на представата за Новия свят, респ. Бразилия, и са изведени основни акценти в тълкуването на голотата на туземното население. Селективният подход е логичен и целесъобразен – трябва да бъде уловена манипулативната нишка в дескриптивната функция на текстовете и първата стъпка за това е да се установи, че очевидният факт на голотата минава през две коренно различни оценъчни бленди. Но те са заявени по особен начин: на преден план е поставено благовидното, мечтаното обществено постижение – държавният и институционалният интерес, а на заден план изплува користният мотив – личното самосъхранение и благоденствие. Отличителна черта на изследването е стремежът към експлициране на релевантния за всяко явление контекст (вкл. с ред приложения, които несъмнено допринасят за цялостната представа за тогавашния манталитет и нрави) и към създаване на максимално точна картина чрез преценка на данните от различни зрителни ъгли и вплитане на собствени оценки за значимостта на определени явления, процеси и тенденции, винаги с ясно поета отговорност и убедителност.

Обект на Втората част, която е и своеобразен събирателен център на анализа, са различните начини за експлоатиране на голотата на бразилския индианец в португалската свидетелска документалистика от XVI в., проследени хронологично и обособени тематично в процеса на развитие от една крайност в друга. Тук освен релевантните наблюдения върху изразния репертоар (неутралната и обогатената лексика, неологизмите, оценъчните изкази) са полезни и бележките относно самата техника на описание, еволюирала в рамките на века редом с модификацията на сюжетната линия.

Във Втората глава са открити няколко явления – аргументация, демагогия и манипулация, очертани са връзките и контрастите помежду им в отношение към категории

като истина и лъжа. Опорно е разбирането за езиковата манипулация като рационален акт с непочтена цел – подвеждане на реципиента на информативния текст, изчислено и канализирано чрез кумулативно, пристрастно обобщение. Манипулацията не се свежда до превратно пресъздаване на извънезиковата действителност (за да бъде например лъжа), а до речева етиология, сугестивен потик към превратно тълкуване на същата действителност, или привилегироване на една от възможните „истини“, която на свой ред ще бъде възприета охотно, безкритично от адресата и прехвърлена в подопечната му общност. Всяка културно конструирана концептуализация има хетерогенна, индивидуална дистрибуция, но и потенциал за повсеместно разпространение и колективно споделяне. На този принцип е обяснимо „прерисуването“ на един основен детайл в езиковата картина на Новия свят – тя се оказва методично и ловко работен палимпсест.

В подобна нишка на размисъл е прокаран уместен паралел с рекламния дискурс по повод популяризирането на ценностите на Стария и Новия свят, така нужно за устоите на европейския цивилизационен модел през съдбоносните завоевания. От изводите в раздела е ценно и обединяването на различните, диаметрално противоположни интерпретации на понятието *голта* в лингвокултурема, „взета на въоръжение“ в езиковата манипулация, при което се разширява семантичният обем на думата чрез вторични конкретизации на понятието и се стига до двупосочна, обратима импликация. Функционирането на манипулацията е обвързано и с отношението между езиковата картина на Новия свят, създадена от португалските колонизатори, и концептуалната картина на същия свят, принадлежаща вече на реципиентите, а може би и на самите продуценти на информативните текстове. Според Вера Киркова априорното единство на въпросните картини търпи вътрешно разместване като вторичен ефект от манипулацията, който далеч надхвърля целите на адресантите. Обръщането на причинно-следствената връзка между езиковата и концептуалната картина е възможно, защото като цяло културата и духовният свят на човека взаимно се проникват през архитектурата на концепта, която си остава вечно податлива на човешката намеса, т.е. на интериоризацията на извънезиковия опит.

Втората част от книгата е издържана в духа на диахроннопрагматичния анализ – една модерна научна ниша (за съжаление, с малко последователи в родните лингвистични среди), която е не по-малко притегателна от синхронната прагматика, защото разкрива още две перспективи в изследването на принципите на езиковата употреба – историческо-езиковата и историческо-културната. Именно там изпъкват езиково специфичните аспекти и дискурсивните традиции (вкл. културните норми и вариации), маркирали конкретна или типова, отдалечена във времето комуникативна ситуация. В случая реконструкцията, необходима за описание на механизмите на манипулацията като интеракционален ефект,

стъпва на схващането за езика като културна компетентност и предполага не само боравене с езиковите константи и флукуации, но и вникване в хронологичната проекция на широк набор извънезикови параметри. Този евристичен аспект на изследването подсилва неговите академични достойнства.

Пред нас е оригинално и интегрално изследване на манипулативните техники, с чиято помощ е изтъкан езиковият образ на голия бразилски индианец – така, както са го видели, осмислили и използвали първите колонизатори. За бъдещи проучвания върху подобна материя монографията ще е богат източник на данни, методологически решения и обяснения. За обучението във филологически дисциплини, свързани с историята на португалския език и култура, както и в сродни хуманитарни специалности, публикацията ще бъде силно препоръчителна. Отделно ще бъде занимателно и поучително четиво за широката публика, която не владее конкретиката на политическите и чисто човешките движещи сили в една преломна епоха на „прекрояване“ на материалния и идеалния свят. В това се изразява високата теоретична и приложна стойност на изданието.

И не на последно място, макар и накрая... Вера Киркова се стреми към пределна яснота на изложението и притежава безупречен изказ и жив стил, което позволява на читателя не само да осмисли тезите и доводите ѝ, но и да се почувства част от пътуването назад във времето. Книгата е едновременно сериозна и образоваща, увлекателна и ангажираща, което се дължи и на личностните качества на авторката – проникновеност, отдаденост на работата, любознателност и ентузиазъм в преподаването, добре известни на поколения колеги, които са имали удоволствието да работят с нея. Истински, прямо, с цяло сърце.